

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Vliv doznání sexuality na společenské normy

Lucie Coufalová

Bakalářská práce

2013

ZADÁNÍ PRÁCE

Čestné prohlášení

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 26. 6. 2013

Lucie Coufalová

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce panu Mrg. Tomáši Hejdukovi, Ph.D. za jeho ochotu, trpělivost, podporu, snahu a užitečné rady, kterými přispěl ke vzniku této práce.

ANOTACE

Práce pojednává o doznání sexuality ve společnosti dle významného filosofa Michela Foucaulta. Proč má západní společnost tendence se vyznávat ze svých niterných slastí a jak se doznání vyvíjelo v průběhu dějin. Zkoumá vztah tohoto doznání sexuality a jeho vlivu na vytváření společenských norem, také vznik společenského kritéria pravdy a vývoje diskursu o lidské sexualitě. Dále jsou v dokumentu popsány a stručně vysvětleny Foucaultovy pojmy, které jsou použity v jeho dílech.

KLÍČOVÁ SLOVA

sexualita, norma, diskurs, Foucault, doznání

TITLE

Impact of Sexuality Confession to Social Norm

ANNOTATION

This bachelor thesis describes confessions of sexuality in society according to the significant philosopher Michel Foucault. Why western society tends to confess from inner pleasures and how was developing the confession by the time from the past to present. Author also focuses on the relationship of this confession of sexuality and its impact on the creation of social norms as well as the emergence of social criteria of truth and the development of discourses in human sexuality. Furthermore, the document describes and briefly explains Foucault terms that are used in his works.

KEYWORDS

sexuality, norms, discourse, Foucault, confessions

OBSAH

Úvod.....	8
1 Michel Foucault	10
1.1 Život a dílo	10
1.2 Pojmy	11
1.2.1 Diskurs	11
1.2.2 Archeologie vědění	13
1.2.3 Epistémé.....	14
1.2.4 Subjekt a moc.....	16
2 Dějiny sexuality	19
2.1 Sexualita.....	19
2.2 Represivní hypotéza a podněcování diskursů	22
2.3 Perverzní implantace	25
2.4 Pravda o sexu	26
2.4.1 Ars erotica.....	26
2.4.2 Scientia sexualis.....	27
3 Co je to norma?.....	30
3.1 Sociální norma – vznik obecně	30
3.2 Diagnostický a statistický manuál mentálních poruch.....	31
3.3 Morální hodnoty sociálních norem	33
4 Vznik normy z doznání.....	37
5 Závěr	40
Použitá literatura	42
I. Tištěné zdroje.....	42
II. Online zdroje.....	43

ÚVOD

Tato práce se bude věnovat knize Paula Michela Foucaulta, která se nazývá Dějiny sexuality. Práce je rozdělena do tří hlavních oddílů. První oddíl se zaměřuje na Foucaultovy myšlenky a teorie, které ho odlišují od ostatních filosofů. Jelikož se v jeho práci vyskytuje spousta novotvarů, pokusím se objasnit aspoň ty nejdůležitější, které jsou použity v díle Dějiny sexuality. Po vysvětlení těchto pojmů, mohu navázat na další oddíl, který se zabývá zejména prvním vydáním jeho díla Dějiny sexuality. Foucault měl v plánu sepsat a vydat Dějiny sexuality v šesti svazcích, ale bohužel vyšly pouze první tři, a těmi jsou: Vůle k vědění, Užívání slastí a Péče o sebe. Čtvrtý díl s názvem Doznání z tělesnosti nebyl publikován kvůli autorově předčasné smrti.

Druhý oddíl své práce věnuji zejména prvnímu dílu Foucaultových Dějin sexuality, kde se podrobněji zaměřím na objasnění pojmu represivní hypotézy, kterou Foucault vypořádal s nástupem 17. století. Tato represivní hypotéza figuruje v různých historických obdobích v oblasti sexuality a Foucault, při zkoumání této hypotézy, dojde k nečekaným závěrům, o kterých dále budu hovořit v textu. Rovněž v knize vyvstává další důležitý pojem a tím je doznání, který se stává hlavním tématem mé práce. Pokusím se dokázat, jakým způsobem doznání obohatilo pohled na sexualitu. Doznání mělo dvojí dopad v chápání sexuality. První můžeme nazvat negativním dopadem a tím je určitá stigmatizace periferních sexualit, která vede k vyčlenění jedince z majoritní společnosti. Zároveň sledujeme i pozitivní účinek a to je pojmenování různých druhů sexualit a tzv. „deviací“ což vede k útěše jedince, že i jeho nejkrajnější odchylka od toho co současný diskurs považuje za normální, v podstatě není něco nepřírozeného.

Poslední část své práce bych chtěla věnovat fenoménu, který umožnil fenomén doznání, tj. vědecké uchopení sexuality, jako takové které dalo jména krajním sexualitám

V poslední části bych chtěla ukázat příklad uvedení Foucaultovi teorie do praxe. Foucault tvrdí, že od 18. století, se doznání stalo předmětem vědeckého diskursu a následkem toho bylo pojmenování krajních sexualit a odchylek. Na základě toho, byly sepisovány manuály a normy, které obsahovaly popis osobnosti, jakožto zástupce minoritní skupiny. Zlo není tato kategorizace, ale to, že se tím společnost řídí bez jakékoli další reflexe.

1 MICHEL FOUCAULT

V této kapitole nejprve stručně seznamuji čtenáře s osobností Michela Paula Foucaulta. Vysvětluji také důvody, proč mě jeho práce a osoba natolik zaujala, že se stal předmětem mé bakalářské práce. Protože Foucault ve svých dílech využívá spoustu novotvarů, zabývám se rovněž analýzou základních pojmů užívaných v jeho dílech.

1.1 Život a dílo

Foucault se zabýval historií, psychologíí, psychiatrií, kulturou, kriminologií, právem, sexuologií a sociologií. Nejlépe vystihnu, kdo Foucault byl a čím se vyjímal, když uvedu několik příkladů, jak o něm hovoří ostatní filosofové. Francouzský archeolog a historik Paul Veyne, Foucaulta ve svém díle pojmenovaném „Jak se píšou dějiny“, v části „Foucault revolucionizuje historii“ popisuje takto: „*Tento filosof je jedním z největších historiků naší doby, o tom není pochyb, ale mohl by být rovněž autorem vědecké revoluce, kolem níž opatrně přešlapují všichni historikové. Pozitivisté, nominalisté, pluralisté i ti, kteří nemají rádi slova končící na –ismus, jsme to my všichni: on je první, kdo dokázal být úplný. Je prvním úplně pozitivistickým historikem.*“¹ Veyne popisuje, jak se Foucaultova práce stala zásadní pro posun v historickém myšlení. Revoluce, na kterou Veyne naráží, se vyznačuje posunem pozornosti z pouhých objektů na vykonávané praktiky. Foucault totiž svá historická poznání čerpal tak, že procházel archivy a staré dokumenty, ve kterých nacházel vývoj myšlení a pojmů pro své studie. Jeho historiografie byla založena na systematické práci s prameny, troufám si tedy říci, že jeho postup byl pozitivistický. Pozitivistický nejen proto, že rekonstruoval historii, ale hlavně proto, že ověřoval pravdivost názorů ostatních historiků, aby je následně mohl propagovat. Nezabýval se tedy skrytými podstatami, nýbrž vnější zkušeností. Paradox však podle Radima Brázdy, že Foucault v pozitivistická fakta nevěřil, protože každá interpretace se sice snaží podat smysl nějakého faktu, ale zároveň si může nějak odporovat. Toto tvrzení Radim Brázda dále rozvádí tvrzením, že pro Foucaulta tyto samotná fakta nemají žádný smysl, interpretace je tedy musí nejprve nechat mluvit, aby jej mohla dále interpretovat, „*takže interpretace určitého faktu je ve skutečnosti vždy interpretací*

¹ VEYNE, Paul. *Jak se píšou dějiny*. Překlad Čestmír Pelikán. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010, ISBN 978-808-7378-267, s. 393.

*první interpretace, vydávající se za holý pozitivní fakt.*² Také Alison Brownová ve své knize o Foucaultovi píše, že Foucault odmítal přepisovat univerzální vzory pravdy. Neustále věřil v lidskou svobodu, které bychom měli využívat a neřídít se, či dokonce neomezovat se již vymezenými pravdami, ale jít dál a neustále tyto pravdy ověřovat a přehodnocovat. Foucaultovi se podařilo „vytvořit soubor děl, které čtenáře vedou k přezkoumání postoje k pravdě, moci, a sobě samým“.³ Velmi pěkně tento způsob práce popisuje Foucaultův celoživotní přítel Gilles Deleuze, který ho ve své knize nazývá „novým archivářem“: „Nový archivář ohlašuje, že bude pracovat jen s výpověďmi. Nebude se zabývat tím, čím se, na tisícero způsobů, zabývali všichni archiváři až dosud: tvrzeními a větami.“⁴

Z těchto výpovědí můžeme vidět, čím se odlišoval od klasického dějepisce. Snažil se o porozumění společnosti tím, že řešil myšlenkové struktury na úrovni jazyka a řeči a nezabýval se historickými daty a chronologickými spojitostmi. K vyjádření těchto postupů používá pojmy jako je například archeologie vědění, diskurs nebo epistémé, konstrukty které vysvětlím v dalším oddíle.

1.2 Pojmy

V následujícím oddíle stručně vymezuji a vysvětluji klíčové pojmy, které Foucault používá ve svém díle. Protože jediné tak mohu podrobněji rozebírat jeho jednotlivé teorie.

1.2.1 Diskurs

Při studiu historických textů si Foucault všiml, jak odlišuje jazyk, kterým jsou tyto texty psány a jak se tento jazykový rozdíl projevuje v tom, o čem v různých historických obdobích hovoří, případně co o věcech mohli nebo nemohli říkat. Každý jazykový projev totiž vykazuje znaky svého kulturního prostředí a doby. Proto Foucault zavádí ve své terminologii pojem „diskurs“, v originále „discours“. Sám Foucault ve své knize Archeologie vědění nejprve přiznává nejednoznačnost tohoto termínu, ale dále se pokouší o jeho jasné vymezení. Diskursem Foucault rozumí soubor posloupnosti znaků, neboli výpovědí, kterým lze připsat specifické modalities existence. Zákonem těchto řad, je to, co Foucault nazval diskursivními formacemi.

² BRÁZDA, Radim. *Archeologie vědění*. Dostupné z: http://aluze.cz/2003_01/foucault.php

³ BROWN, Alison Leigh. Foucault. 1. vyd. Bratislava: Albert Marenčin - Vydavatel'stvo PT, 2004, Osobnosti filozofie, ISBN 80-889-1261-X, s. 5.

⁴ DELEUZE, Gilles. *Foucault*. Překlad Čestmír Pelikán. Praha: Herrmann, 1996, ISBN 80-238-0033-7, s. 11.

Diskurs je skupina výpovědí, které patří k jednomu systému formace. Každý jazykový projev je tak určen kulturním prostředím dané společnosti, doby a kontextem.⁵

Foucault se snaží dokázat, že diskurs není pouze střetávání jazyka se skutečností, či slovní zásoby se zkušeností. Tím, že analyzuje diskursy samotné, uvolňuje zdánlivé sevření slov a věcí, a tím dostává do popředí vlastní diskursivní praxi. Úkol, který si Foucault vytyčil, je nevymezovat diskursy jen jako užívání znaků pro označování věcí, protože se nedá redukovat pouze na jazyk a mluvu. Nýbrž pojmout diskurs jako praktiky, které systematicky vytvářejí objekty, o kterých diskurs mluví.⁶ Všechna seskupení výpovědí však nejsou vyjádřením nějakého vidění světa. Existují přesně stanovené způsoby, jak realizovat možnosti diskursu. První z možností je, jak nakládat s objekty diskursu – to znamená jak vymezovat, seskupovat či oddělovat, propojovat nebo jak vyvozovat jedny z druhých. Další možností je, jak zkoumat rozvrhování forem vypovídání – jejich výběr, umístění, utváření řad a skládání do rétorických celků. A v neposlední řadě možnost manipulace s pojmy – poskytování pravidel pro jejich užívání, uvádění těchto pojmů do regionálních souvislostí a také utváření pojmových architektur. Foucault upřesňuje: „*Neexistuje žádný ideální diskurs, zároveň konečný i nečasový, jež by vnější rozhodnutí pokazila, převrátila, potlačila či odstrčila vstříc možná velice vzdálené budoucnosti.*“ K tomu Foucault ještě dodává, že nemohou existovat „*dva překrývající se a navzájem propletené diskursy*“.⁷

Pro shrnutí uvádím definici Foucaultova pojmu diskurs, která se vyskytuje ve článku Radima Brázdy: „*Diskursem Foucault rozumí množství výpovědí, které náleží k určité diskursivní formaci. Diskurs tedy není to, co je vyřčeno, ale předpojmová instance základní struktury. Diskurs je formován zákonem výpovědí. Foucault se snaží tento zákon uchopit analýzou výpovědí; v ní předkládá jako zákon výpovědí tzv. preterminální pravidelnosti, tedy pravidla, jimž je podřízeno pole pojmu. Foucaultovou snahou je nalézt právě se rýsující diskursivní formace - onen systém všeobecných výpovědí, kterému slouží skupina řečových performancí. Jde mu o*

⁵ FOUCAULT, Michel. *Archeologie vědění*. 1. vyd. V Praze: Herrmann, 2002, ISBN 80-239-0124-9, s. 165 – 166.

⁶ FOUCAULT, Michel., ref.5, s. 78 – 79.

⁷ FOUCAULT, Michel.,ref.5, s. 106 - 107

odkrytí celého pole vztahů, které vždy charakterizují diskursivní formaci, bez vztahu ke cogito, bez vztahu k objektivitě, ležící někde “za” diskursem.“⁸

1.2.2 Archeologie vědění

Slovo „archeologie“, v originále „Archéologie“, je termín, který Foucault používá k tomu, aby mohl popisovat svůj vlastní přístup k psaní historie. Sám jej popisuje ve své knize Archeologie vědění takto: *„Tento termín nepodněcuje k pátrání po nějakém počátku; nespojuje analýzu s nějakým výkopem či geologickou sondou. Označuje obecné téma popisu, který zkoumá „již řečené“ na rovině jeho existence: funkci vypovídání, jež se v tomto „již řečeném“ uplatňuje, diskursivní formaci, ke které přísluší, obecný systém archivu, z něhož pochází.*“⁹ Jinými slovy, Foucaultova archeologie je o pohledu na historii jako na způsob pochopení procesů, které vedly k tomu, co se odehrává dnes. Z článku Radima Brázdy se dovídáme, že se v knize Archeologie vědění Foucault *„snažil nejen sledovat historický vývoj promluv, např. o fenoménu normálního a patologického, či šílenství, ale postupně zpracoval i metodu pro archeologii toho, o čem dějiny mlčí, zakreslit hranice toho, co bychom mohli identifikovat jako své dějiny a načrtnout dějiny jako možnosti dějin, tedy předložit možnosti nového historického líčení.*“¹⁰ Foucaultova archeologie vynechává ne-rozum a staví se do opozice ke všem retrospektivním dějinám pokroku. Foucault upozorňuje na to, že historie potlačuje *„vpád událostí ve prospěch zachování stabilních struktur*“¹¹

⁸ BRÁZDA, Radim. *Archeologie vědění*. Dostupné z: http://aluze.cz/2003_01/foucault.php

⁹ FOUCAULT, Michel. *Archeologie vědění*. 1. vyd. V Praze: Herrmann, 2002, ISBN 80-239-0124-9, s. 201

¹⁰ BRÁZDA, Radim., ref. 8

¹¹ BRÁZDA, Radim., ref.8

Jelikož vymezení pojmu „archeologie“ je velmi obtížné, pokusím se jej ještě objasnit souborem principů, které Foucault uvádí v knize Archeologie vědění:

1. Archeologie nedefinuje myšlenky, reprezentace, obrazy či témata, které se ukazují v diskurzech, nýbrž se snaží porozumět diskursům samotným. Nehledá tedy skryté smysly diskursů, které je třeba odhalit, ale zaměřuje se na diskurs v jeho vlastním obsahu.
2. Archeologie se ani nesnaží nalézt přechody mezi diskursy, co je předchází a co následuje. Snaží se definovat diskursy v jejich specifčnosti, nelézt jejich difference a hranice.
3. Archeologie definuje typy a pravidla diskursivních praktik. Nesnaží se vytrhnout dílo z anonymního horizontu.
4. A hlavně se archeologie „nesnaží rekonstruovat, co si lidé mohli myslet, chtít, zakoušet, o co usilovali, po čem toužili přesně v té chvíli, kdy jimi byl diskurs vysloven.“ Archeologie tedy není žádným přepisováním; nepokouší se opakovat, co již bylo řečeno.¹²

1.2.3 Epistémé

Slovo epistémé pochází ze starořečtiny (Επιστημη) a označuje pravé poznání nebo vědění. Protikladem slova epistémé je doxa.¹³ Je to centrální pojem ve Foucaultově archeologické metodě analýzy diskursu. Foucault používá epistémé pro označení typu myšlení a poznávání myšlenkového diskursu, který charakterizuje určitou dějinnou epochu nebo lépe řečeno – určuje podobu a hranice myšlení určité doby. Tvrdí: „*Epistémé rozumíme soubor vztahů sjednocujících v daném období diskursivní praktiky, jež dávají vzniknout epistemologickým figurám, vědám, případně formalizovaným systémům.*“¹⁴

¹² FOUCAULT, Michel. *Archeologie vědění*. 1. vyd. V Praze: Herrmann, 2002, ISBN 80-239-0124-9, s. 210

¹³ SOKOL, Jan. *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*. 3. rozšř. vyd. Praha: Vyšehrad, 1998, ISBN 80-702-1253-5, s. 289.

¹⁴ FOUCAULT, Michel., ref. 12, s. 285

Pro lepší porozumění, si můžeme epistémé představit, jako pomyslnou mřížku, která umožňuje člověku v rámci jazyka skládat slova ve výpovědích a tak poskytovat pravidla pro relevantní myšlení. Velmi výstižné použití této mřížky, v rámci filosofie jazyka, použil Miroslav Petříček na příkladu rozdělení a rozčlenění barevného spektra: „*Představme si obyčejné barevné spektrum. Je zřejmé, že všechny barvy přecházejí do sebe, že přechody mezi nimi jsou nezřetelné a vlastně nepostřehnutelné – toto spektrum je vlastně barevné kontinuum. Náš jazyk je však nespojitý: rozlišuje a odlišuje. A jeho základem je tedy – v případě barev – určitá mřížka, kterou jakoby klademe, přes toto barevné kontinuum, abychom získali jednotlivé barvy: abychom je byli s to určit a pojmenovat, abychom se v něm mohli nějak orientovat a vzájemně se o nich domlouvat.*“ Identifikovat jednotlivé barvy nám neumožňuje „*nějaká jejich definice, nýbrž v běžném prožívání identifikuji barvy právě proto, že je dokáži – pomocí jazyka – navzájem rozlišovat. To však není nic nutného, neboť různé jazyky mohou rozlišovat barvy různým způsobem: co je pro nás pouhý přechod mezi dvěma barvami, může jiný jazyk chápat jako samostatnou barvu.*“¹⁵ Jazyk je tedy jakýsi rastr, mřížka, položená přes původně nediferencovanou substanci¹⁶, udává tak přísnou taxonomii jsoucen, jinak řečeno shodných jevů, bez ohledu na použitý jazyk.

Petříček tvrdí, že věty, které vypovídáme, se stávají srozumitelné pro druhé, díky určitým pravidlům, které v každém jazyce platí a jsou alespoň do určité míry dodržovány. Jednotlivé jazyky se postupem času mění společně s vývojem společnosti. Nejen, že by se měnily jazyky jako takové, ale také význam jednotlivých slov a jejich užití, které má hlavní vliv na vývoj společenských konvencí a kultury v dané době. Tyto dané prvky nejsou definovány svým obsahem, ale svými rozdíly – „*znamená to, že význam jednoho prvku sahá právě tam, kde již začínají hranice významu jiných prvků.*“¹⁷ Je to diskursivní praxe určité doby. Mluvíme-li spolu, znamená to, že používáme stejný jazyk, který je uspořádán díky principu, který Foucault nazývá epistémé. Právě ten umožňuje řád a určuje vnitřní zákonitost věcí v naší kultuře. Petříček dále rozvádí: „*Dík epistémé vždy myslíme svět nějak navzájem souvislý, naše vědění se vždy zabývá uspořádaným světem – avšak, a to je*

¹⁵ PETŘÍČEK, Miroslav. *Úvod do (současné) filosofie: [11 improvizovaných přednášek]*. 4., upr. vyd. Praha: Herrmann, 1997, ISBN 80-238-1741-8, s. 125.

¹⁶ Tamtéž

¹⁷ PETŘÍČEK, Miroslav., ref. 15, s. 126.

na Foucaultově pojetí nejdůležitější – sám princip tohoto uspořádání naše vědění netematizuje. Nicméně: vědění je vždy v zajetí určité epistémé.¹⁸ Vše se tedy pohybuje v diskursivním řádu, a to, co daný kulturní řád překračuje nebo ho narušuje, se toto myšlení snaží vyloučit.

1.2.4 Subjekt a moc

První pojem, kterým se budu zabývat, je pojem „subjekt“, kterému Foucault přiřazuje dva významy: „být podřízený někomu jinému skrze kontrolu a závislost, a být svázán se svou vlastní identitou prostřednictvím svědomí nebo sebe poznání. Oba významy jsou formou moci, jež dobývá a podřizuje si.“¹⁹ Foucault dále upřesňuje, že to, co přetváří jednotlivce v subjekt, je právě forma moci, která „se uplatňuje v každodenním životě, který jednotlivce kategorizuje, označuje jej jeho vlastní individuálností, svazuje ho s jeho vlastní identitou, vnucuje mu zákon pravdy, který musí identifikovat a který musí ostatní rozpoznat v něm.“²⁰ Foucault si dává za cíl vypracovat historii různých způsobů, kterými jsou lidské bytosti (tedy jako druh nebo rod) přetvářeny v subjekty. Při hledání odpovědi chce ukázat, jak se všechny diskursivní i nediskursivní, teoretické i institucionální prvky, podílejí na utváření subjektu. Foucault se zabýval třemi mody objektivace²¹, které transformují lidské bytosti v subjekt:

1. V prvním modu Foucault zmiňuje „způsoby zkoumání, které se pokoušejí dosáhnout statutu vědy“, neboli objektivace promlouvajícího subjektu v gramaire générale (obecné gramatiky), filologii a lingvistiky. Dále sem patří objektivace produktivního subjektu a objektivace holého faktu života.
2. Druhý mód Foucaultovy práce se zabývá objektivací subjektu v „praktikách dělení“. „Subjekt je buď rozdělen uvnitř sebe sama, anebo oddělen od ostatních. V tomto procesu se stává objektem.“ Pro představu Foucault uvádí příklad: „šílenec a duševně zdravý člověk, nemocný a zdravý jedinec, zločinec a „slušný chlapec“.“ Tímto způsobem, se dělí společenský prostor.

¹⁸ PETŘÍČEK, Miroslav., ref.15, s. 129.

¹⁹ FOUCAULT, Michel. *Myšlení vnějšku*. Vyd. 2. V Praze: Herrmann, 2003, ISBN 80-239-2454-0, s. 202

²⁰ FOUCAULT, Michel., ref. 19, s. 202

²¹ Objektivace je proces, v němž se nějaký vnitřní obsah stává prostřednictvím nějaké aktivity objektem, předmětem, jednoduše řečeno – zpředmětňování. (pozn. autorky)

3. Třetí mód zahrnuje způsob, „*jímž se člověk sám mění v subjekt*“, jako například, když se sám sebe učí chápat jako subjekt sexuality.

Foucault toho rozdělení uzavírá tvrzením, že obecným tématem jeho výzkumu tedy není moc, jak se může zdát, nýbrž subjekt. Nebyl žádný nástroj, který by mu pomohl při zkoumání mocenských vztahů, jako u subjektu, kterému „*lingvistika a sémiotika nabídlly nástroje pro studium vztahů signifikace*.“ Jediné, co si můžeme vzít na pomoc při zkoumání moci, je pouhé myšlení o moci. Pro studium objektivace subjektu, je však vysvětlení pojmu „moci“ nezbytné.²²

Foucault tvrdí, že moc spadá do řádu vládnutí, avšak toto vládnutí „*nezahrnuje pouze ustanovené a legitimní formy politického či ekonomického podřízení*.“²³ Vládnout v tomto smyslu znamená, že určité osoby (či skupiny), mohou úspěšně svým jednáním nasměrovat a strukturovat jednání jiných lidí.²⁴ Mocenské vztahy si však nesmíme plést se vztahy komunikace, které si pouze předávají informace pomocí jazyka či jinými symbolickými médii.²⁵ K nasměrování cizího jednání, v rámci mocenských vztahů, nesmí docházet nucením či potlačováním. Foucaultovo vysvětlení pojmu „moci“ zní: „*Jestliže výkon moci definujeme jako působení na jednání jiných, jestliže charakterizujeme toto jednání jako „vládu“ jedněch nad druhými – v nejširším slova smyslu -, pak sem zahrnujeme i jeden důležitý prvek: svobodu. Moc se vykonává pouze nad „svobodnými subjekty*“.“ Otroctví tedy nemůže být mocenským vztahem.²⁶ Moc však není síla, která přímo působí na subjekt (či skupinu), ale je to soubor jednání, který působí na jednající subjekt či na jiná potencionální jednání: „*uplatňuje se v oblasti možného, anebo se vpisuje do chování jednajících subjektů: podněcuje, ovlivňuje, odvádí, usnadňuje či ztěžuje, rozšiřuje či omezuje, činí více či méně pravděpodobným; v extrémním případě zabraňuje či zakazuje absolutně*.“²⁷

²² FOUCAULT, Michel. *Myšlení vnějšku*. Vyd. 2. V Praze: Herrmann, 2003, ISBN 80-239-2454-0, s. 195 - 196

²³ FOUCAULT, Michel., ref. 22, s. 217

²⁴ FOUCAULT, Michel., ref. 22, s. 217

²⁵ FOUCAULT, Michel., ref. 22, s. 211

²⁶ FOUCAULT, Michel., ref. 22, s. 217

²⁷ FOUCAULT, Michel., ref. 22, s. 216

Moc nemůžeme hledat v jednom určitém bodě, protože „*mocenské vztahy jsou zakořeněny v sociální struktuře jako celku.*“²⁸ Což neznamená, že by mohl existovat nějaký prvotní princip moci, který ovládá celou společnost. „*Znamená to však, že na základě této možnosti působit na jednání ostatních, jsou různé formy definovány rozličnými projevy.*“²⁹ forem a specifických míst vlády je mnoho, protože se navzájem překrývají, protínají se, negují, ale i posilují.

Pro lepší vysvětlení pojmu moci, uvádím jako příklad výstižně napsanou definici, sestavenou Clarem O'Farrellem:

1. Moc není věc, ale vztah.
2. Její výkon není jen represivní, ale i produktivní.
3. Výkon není vlastnost státu a není výhradně lokalizována ve vládě a státu.
Moc je spíše vykonávána v celé společnosti.
4. Moc nejvíce působí na mikro úrovni sociálních vztahů, je všudypřítomná.
5. Výkon moci je strategický.³⁰

²⁸ FOUCAULT, Michel., ref. 22, s. 222

²⁹ FOUCAULT, Michel., ref. 22, s. 222

³⁰ [online]. [cit. 2013-06-24]. Dostupné z: www.michel-foucault.com/concepts/index.html (překlad - autorka práce)

2 DĚJINY SEXUALITY

Primární dílo, které mne inspirovalo a vedlo k vytvoření tohoto dokumentu, je Foucaultův první díl Dějin sexuality - *Vůle k vědění* (La volonté de savoir).

Bylo jako první přeloženo z celkem šestisvazkové řady zvané *Dějiny sexuality*. V roce 1976 vyšlo první vydání. V něm byl uveden i seznam následujících plánovaných dílů: 2. *Tělesnost a tělo* (Le chair et le corps), 3. *Křížová výprava dětí* (La croisade des enfants), 4. *Žena, matka a hysterička* (La femme, la mère et l'hystérique), 5. *Pervertování* (Les pervers), 6. *Populace a rasy* (Populations et races).

Bohužel ani jeden z těchto svazků nevyšel. Celou druhou polovinu sedmdesátých let Foucault pracoval na druhém díle Dějin sexuality, který se měl zabývat tematizací tělesnosti v rámci křesťanského rituálu zpovědi. Tu dokončil v roce 1979 pod názvem *Doznání tělesnosti* (Les aveux du chair). Konečnou verzi rukopisu druhého dílu však předložil až v roce 1983 s názvem *Užívání slastí* (L'usage des plaisirs), kterou zaměřil na analýzu sexuality ve společnostech antického Řecka a Říma. Pro velký rozsah bylo však dílo rozděleno do dvou svazků, které vyšly v roce 1984, jako druhý a třetí díl Dějin sexuality s názvy *Užívání slastí a Péče o sebe* (Le souci de soi). Po přepracování měl svazek *Doznání tělesnost* následovat jako čtvrtý díl. Bohužel kvůli znění Foucaultovi poslední vůle, ve které si přál, aby po jeho smrti nebylo publikováno žádné další dílo, nemohl být bohužel vydán ani tento čtvrtý svazek Dějiny sexuality.³¹

2.1 Sexualita

Sexualita z odborného psychologického pohledu znamená soubor vlastností a jevů, které vyplývají z pohlavních rozdílů. A to rozdílů jak fyzických, tak psychických. Jedná se tedy o anatomické, hormonální a reprodukční rozdíly, ale i rozdíly v projevech chování a citění.³² Z názvu knihy Dějiny sexuality, bychom mohli dále očekávat rozvedení a prohloubení této definice, následovanou chronologickým zařazením v historii. Foucaultův záměr, jak dále máme možnost vypožorovat, je však zcela odlišný.

³¹ FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality I.: Vůle k vědění*. Překlad Čestmír Pelikán. V Praze: Herrmann, 1999, 189 s. ISBN 80-238-5090-3.

³² SOKOL, Jan. *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*. 3. rozšíř. vyd. Praha: Vyšehrad, 1998, ISBN 80-702-1253-5, s. 356.

Na začátku druhého svazku Dějin sexuality, se Foucault pokouší o diferenci jeho vlastních dějin „sexuality“. Pro snadnější porozumění jeho filosofického postoje, předem upozorňuje, jakým způsobem by se na jeho dílo nemělo nahlížet: „*Nešlo mi o rekonstrukci dějin sexuálních úkonů a způsobů chování, která by sledovala posloupnost jejich forem, jejich vývoj a šíření. Mým záměrem nebylo ani analyzovat ideje, jejichž prostřednictvím si lidé taková chování znázorňovali.*“³³ Proto Foucault svůj výklad následuje vymezením pojmu „sexuality“, kde chce zaujmout vůči němu odstup a analyzovat teoretické a praktické souvislosti.³⁴

Foucault tvrdí, že výraz „sexualita“ vznikl na počátku 19. století, což ale neznamená, že by se stanovením nového pojmu náhle odkryla naprosto nová oblast vědění, nýbrž se jen pojmenovalo to, co bylo známé už dávno. Zároveň v prvním díle dějin sexuality Foucault říká, že sexualita je korelát pomalu se vyvíjející diskursivní praxe, kterou nazval *scientia sexualis*, kterou dále objasním v oddíle 2.4.2. Slovo sexualita se uchytilo a začalo se používat s nástupem jiných úkazů a to: „*s rozvojem různých oborů poznání; se zavedením souboru částečně tradičních, částečně nových pravidel a norem, které se opírají o náboženské, právní, pedagogické, lékařské instituce; a rovněž se změnami způsobu, jenž přivádí jedince k tomu, aby přikládali smysl a hodnotu svému jednání, svým povinnostem, svým slastem, svým pocitům a vjemům, svým snům.*“ Tím se vyvinula v západní společnosti nová „zkušenost“, v níž se jedinci museli poznat jako subjekty sexuality. Tato zkušenost se ustanovuje na základě systému pravidel a omezení.³⁵

Kam řadí Foucault „subjekt sexuality“, jsem již načrtla v předešlém oddíle 1.2.4. Stručně jen zopakuji, že je součástí jednoho, ze tří modů objektivace, který transformuje lidskou bytost v subjekt. Pro Foucaulta bylo nejobtížnější studium těchto postupů, které přivádějí jednotlivce k rozeznání sebe sama jakožto sexuálního subjektu.³⁶, proto se níže k této problematice ještě vrátím.

Foucault dále rozvíjí subjektivitu, ve které jde o projekt dějin sexuality, která je brána jakožto zkušenost. (Zkušeností rozumíme vztah, který se vytváří v dané kultuře mezi obory vědění, typy normativity a formami subjektivity.)³⁷

³³ FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality II.: Užívání slasti*. Překlad Ladislav Šerý, Josef Fulka, Miroslav Petříček. V Praze: Herrmann, 2003, ISBN 80-239-1186-4, s. 9.

³⁴ FOUCAULT, Michel., ref. 33, s. 9.

³⁵ FOUCAULT, Michel., ref. 33, s. 10.

³⁶ FOUCAULT, Michel., ref. 33, s. 11.

³⁷ FOUCAULT, Michel., ref. 33, s. 10.

Když tedy zahrneme sexualitu do pole zkušenosti, musíme přestat chápat sexualitu jako něco neměnného a uvědomit si, že se proměňuje hlavně díky vlivu mechanismu represe, což má za příčinu vytlačení subjektu touhy mimo historické pole³⁸. Foucault podotýká, že samotné odmítnutí represivní hypotézy však nestačí. Problematiku represivní hypotézy, kterou zde Foucault zmiňuje, rozebírá v prvním vydání Dějin sexuality a já se k němu vrátím a podrobněji tento pojem analyzuji v dalším oddíle.

Pokud tedy budeme hovořit o „sexualitě“ jako o jedinečné dějinné zkušenosti, musíme být schopni analyzovat povahu a vztahy tří os, které sexualitu ustavují:

1. Různá vědění, které se k ní vztahují. (Foucault sledoval utváření vědění pomocí analýzy diskursivního jednání.)
2. Systémy moci, které předepisují pravidla jejího výkonu. (K systému moci se dopracoval analýzou mocenských vztahů a jejich terminologií.)
3. Podoby, v nichž se jedinci mohou a musejí poznat jako subjekty této sexuality.

U třetího bodu se pozastavím, protože, jak už jsem zmínila, Foucault ho považuje za obtížný, tudíž je podle mne hodný komentáře.

Aby tedy mohl Foucault vysvětlit pojem „subjektu sexuality“, začal se zabývat analýzou kroků, *„díky nimž si jedinci začali všímat sebe samých, usilovat o sebezpočtení, poznávat se jako subjekty touhy a přiznávat si tuto roli, přitom rozehrávali sami se sebou určitý vztah, jenž jim umožňoval odhalit v touze pravdu svého bytí, ať už přirozeného nebo upadlého.“*³⁹ Jedinec tedy musel podstoupit cestu, skrze kterou mohl učinit zkušenost sebe sama jako subjektu „sexuality“ a zároveň tím odkryl způsob spatření sama sebe jako subjektu touhy.⁴⁰

Do této chvíle, jsem informace, které jsou popisovány v paragrafu o sexualitě, čerpala z druhého vydání Dějin sexuality, proto bych se níže chtěla vrátit k dílu, které mu předcházelo, a tím bylo samozřejmě vydání první. Po dokončení prvního dílu Dějiny sexuality – Vůle k vědění, se Foucault již nechtěl držet plánu a doplňovat první vydání jen dalším historickým zkoumáním. Rozhodl se pro úplně novou studii, aby mohl objasnit historické fáze, které by dopomohly k vytvoření dějin pravdy. Foucault studii přesněji nazývá „hry pravdy“, díky nim se bytí ustanovuje jako zkušenost.⁴¹

³⁸ FOUCAULT, Michel., ref. 33, s. 10.

³⁹ FOUCAULT, Michel., ref. 33, s. 10 – 12.

⁴⁰ FOUCAULT, Michel., ref. 33, s. 10 – 12.

⁴¹ FOUCAULT, Michel., ref. 33, s. 13. – 17.

Sexualita, kterou Foucault popisuje v prvním díle Dějin sexuality, funguje jako oblast specifické pravdy a je třeba ji nejprve podat z hlediska dějin diskursů. Sexualita se definuje jako přirozená oblast, která je však přístupná patologickým procesům a právě proto volá po terapeutických zákrocích a uvádění do normálního stavu.

Zaměřuje se na instance:

*„produkce diskursu (které zajisté kontrolují i mlčení),
produkce moci (které mají mnohdy funkci zákazu,
produkce vědění (které často uvádějí do oběhu omyly či systematické klamy)“.*

Foucault má v plánu sestavit dějiny těchto instancí a jejich transformací.

Chce také přiblížit, jakým způsobem sexualita vstupuje do diskursu, co ji ovlivňovalo, jakým technikám moci podléhala a za jakým účelem se o ní konstituovala věda.⁴²

2.2 Represivní hypotéza a podněcování diskursů

Foucault si všímá toho, že tzv. moderní stud, který se měl objevit v 17. století a který měl zapříčinit nástup věku represe, neměl tak destruktivní následky, jaké se od něho očekávaly. Pojmenování sexu se od té doby mělo stát obtížnějším. Foucault si to vysvětluje takto: *„Jako kdyby jeho ovládnutí na rovině skutečnosti předpokládalo snížení jeho výskytu na rovině jazyka, kontrolu jeho volného oběhu v diskursu, zcudnění řečeného a ztlumení slov, která ho příliš citelně zpřítomňují.“⁴³* Ohlédneme-li se však na průběh posledních třech století, o kterých Foucault píše, zjistíme, že se stal přesný opak a kolem sexu propukla exploze diskursů a diskursivních aktivit. V životě se sice přesně ustanovovalo, kde, kdy, s kým a jakým způsobem smíme o sexu mluvit, ale na rovině diskursů vzniká jev opačný a místo potlačení se diskursy množí neskutečnou rychlostí. Nejpodstatnější však je, jak říká Foucault, *„nové rozmnožení diskursů o sexualitě na poli vykonávání moci samotné: toto institucionální podněcování k tomu, aby se o sexu mluvilo a aby se o něm mluvilo čím dál tím víc.“⁴⁴* Tím Foucault upozorňuje na potřebu podněcovat diskursy, která počala 18. Století.

⁴² FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality I.: Vůle k vědění*. Překlad Čestmír Pelikán. V Praze: Herrmann, 1999, ISBN 80-238-5090-3, s. 20.

⁴³ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 23.

⁴⁴ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 23. – 24.

Foucault vynáší tři námitky, proti tzv. represivní hypotéze:

„Námitka první: Je represe sexuality opravdu historickou evidencí? Je to, co se ukazuje na první pohled – a co proto opravňuje ke stanovení výchozí hypotézy – spíš zvýraznění či nastolení režimu potlačování sexuality od 17. století? To je otázka úzce historická.

Námitka druhá: Spadá mechanismus moci, a zejména ten, který je ve hře společnosti, jako je naše, ve své podstatě opravdu do řádu represe? Jsou zákaz, cenzura a popření opravdu obecnými formami výkonu moci ve všech společnostech, a nesporně ve společnosti naší? To je otázka historicko-teoretická.

Námitka třetí: Byl tento kritický diskurs, který obracel k represí, namířen proti ní, aby bránil v cestě mechanismu moci, jenž až dosud fungoval bez odporu, nebo tvořil spíš součást stejné historické sítě, kterou odmítá (a nepochybně i travestuje), když jí nazývá represí? Existuje mezi věkem represe a kritickou analýzou represe opravdu historický předěl? To je otázka historicko-politická“⁴⁵

Na tyto otázky si v textu sám odpovídá a já se je pokusím objasnit tím, že stručně shrnu všechna období, ve kterých Foucault ukazuje přesný opak represivní hypotézy, neboli ukázu Foucaultův důkaz, jak se diskursy o sexualitě podněcovaly.

Foucault datuje dobu, kdy byly středověké zpovědní manuály ještě stále v oběhu, na 17. století. Tento „*povinný a pozorný diskurs musí sledovat spojnicí těla a duše do všech jejích zákrutů, aby pod povrchem hříchů nechal vystoupit jednotlivou nervaturu těla*“.⁴⁶ A právě touto potřebou se mechanismus zpovědi zdvojuje, jak říká Foucault, neboť cílem zpovědi není pouze akt samotný, ale jedinec se musí zpovídat i z pouhé myšlenky na něj. Foucault tedy upozorňuje: „*Jeho aspekty, korelace a účinky mají být sledovány do nejjemnějšího větvení: stín, který se mihne ve snu, příliš pomalu zavržená myšlenka, nezažehnaný pakt mechanismu těla a ochoty ducha – vše má být vyřčeno.*“⁴⁷ Kdo je ale ten jedinec, o kterém Foucault hovoří? Každý dobrý křesťan, který bral tuto povinnost zpovědi jako ideál. Křesťanská pastore, udává imperativ, který zněl: „*nejen zpovídat se ze skutků*

⁴⁵ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 18.

⁴⁶ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 26.

⁴⁷ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 26.

*protivících se zákonu, ale usilovat o to, aby se i touha, každá touha, stala předmětem diskursu.*⁴⁸

Podle Foucaulta byla od klasického věku zavedena aparatura, která měla produkovat diskursy o sexu. Tato technika byla původně spjata s působením křesťanské duchovnosti, ale našla obnovu a podporu ve veřejném zájmu. Foucault upřesňuje, že počátkem 18. století se zrodil polický, ekonomický a technický podnět mluvení o sexu.⁴⁹ Tento podnět už nebyl pouze morální, ale vznikl nový podnět – racionální. Prostředkem racionálního podnětu se staly analýzy, matematizace, klasifikace a kategorie v podobě výzkumů.⁵⁰ Foucault tvrdí, že se sex už nesoudí, nýbrž je spravován, díky změně pohledu na společnost. Vznikl nový pojem „populace“, jejímž ekonomickým a politickým problémem je sexualita, tedy populace „s jejími specifickými jevy a s jejími vlastními proměnnými: s porodností, nemocností, střední délkou života, plodností, zdravotním stavem, četností propuknutí chorob, formami výživy a bydlení“.⁵¹

Takto jsem tedy velmi stručně nastínila historický vývoj doznání, kde si můžeme povšimnout, že se nejedná, jak Foucault upozorňuje, o jeden diskurs nýbrž o množinu diskursů, produkováných různými aparáty k dosažení rozmanitých cílů.⁵² Je znatelný posun od středověkého jednotného diskursu až po rozložení a rozptýlení odlišných diskursů, které se zformovaly kolem 18. století, v odlišných oblastech naší společnosti. Foucault tímto výčtem všech oblastí zájmu o sexualitu, popírá cenzuru uloženou klasickým věkem. Tvrdí, že „jde spíš o pravidelné a polymorfní podněcování k diskursům“.⁵³

⁴⁸ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 27

⁴⁹ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 30.

⁵⁰ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 31.

⁵¹ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 32. – 33.

⁵² FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 42.

⁵³ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 43.

2.3 Perverzní implantace

Foucault dává vysvětlení tomuto rozruchu kolem sexuality tak, že popírá její omezování a místo toho dokazuje, že jsme věkem mnohosti. Což znamená, že pro 18. a 19. století je typické: „rozptýlení sexualit, posílení jejich disparátních forem, implantace množství „perverzí“.“⁵⁴

Ještě před touto explozí diskursů, udávala normu manželská povinnost. Ta musela být samozřejmě naplněna. To co se netýkalo manželského páru, zůstávalo nejasné. Ohniskem donucovacích příkazů, byl vztah a sex mezi zákonnými partnery a právě ten byl i předmětem podrobného doznání. Foucault ukazuje, co bylo hodno opovržení - „na soupisu těžkých hříchů, lišících se pouze svou závažností, figurovalo hanobení manželské lože (mimo manželský poměr), cizoložství, znásilnění, duševní či fyzický incest, ale také sodomie nebo vzájemné „laskání“.“⁵⁵ Tedy nejen to, co narušovalo manželství, ale také to, co se zdálo být proti přírodě a proti normě (hermafrodité, homosexuálové). Po zlomu však regulérní pár se svojí sexualitou ustupuje do pozadí, a větší pozornost je věnována periferním sexualitám. Podle Foucaulta je vyslýchána „sexualita dětí, bláznů a zločinců; slasti těch, jimž se nelíbí druhé pohlaví; denní snění, obsese, mikromanie a velké zběsilosti.“⁵⁶ To co bylo normální dříve, se posouvá dál, za hranice manželského páru. Existuje určitý typ moci, „který nechává fungovat nad tělem a sexualitou“. Nemá ani formu zákona, ani účinky zákazu. Foucault tuto moc definuje jako moc, která „nestanovila hranice sexuality; rozšířila její rozmanité formy tím, že je pronásledovala podél linií neomezeného průniku. Nevyčleňuje je, začleňuje je do těla jako způsoby specifikace individuí. Nepokouší se před nimi uhýbat; přitahuje její variety spirálami, v nichž se slast a moc vzájemně posilují; nestaví překážky, ale zřizuje místa maximálního nasycení. Produkuje a fixuje sexuální rozmanitost.“⁵⁷

To jsou tedy důkazy, kterými Foucault přesvědčuje o nepravosti represivní hypotézy, která je ve společnosti zakotvená. Nebyl žádný zostřený útlak sexuality, ale naopak vznikly mechanismy, které zajistily „rozmnožení specifických slastí a multiplikaci rozmanitých sexualit“.⁵⁸

⁵⁴ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 46.

⁵⁵ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 47.

⁵⁶ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 48.

⁵⁷ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 58.

⁵⁸ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 60.

Shrnu-li dosavadní Foucaultovy poznatky, na co tedy Foucault zatím přišel? Sice sám nejprve opakuje, co v předchozích kapitolách rozebíral a to je, „že *dnes třisetletý diskurs o sexu se stal spíš rozmanitější než vzácnější a že, přinesl-li s sebou zákazy a omezení, zajistil podstatnějším způsobem upevnění a implantaci celé rozmanitosti sexuality.*“⁵⁹ V další kapitole knihy Dějiny sexuality I., však vyvstává nové tvrzení. Foucault převrací vše, na co doposud přišel. Tvrdí, že to že se stal diskurs o sexu rozmanitější a zajistil upevnění a implantaci rozmanitosti sexualit, mělo pouze obrannou roli. Společnost tento diskurs redukuje a umísťuje přesně tam, kam chce, proto není tak svobodný a neomezený, jak se mohlo zdát.

2.4 Pravda o sexu

Foucault definuje režim pravdy, jako historicky konkrétní mechanismy, které vyvolávají projevy, fungující jako pravdivé zejména v určitých časech a místech. Tvrdí, že pravda je událost, která se koná v historii. Tím, že se liší společnost, liší se i způsob odhalování pravdivého a nepravdivého, a to díky postoji, který vůči pravdě zaujímáme. Je to děj, který je produkován různými technikami a ne něco daného, čekajícího na odhalení. Co se týče pravdy o sexu, dělí Foucault tyto postupy produkování pravdy na východní a západní.⁶⁰, neboli na *ars erotica* a *scientia sexualis*.⁶¹

2.4.1 *Ars erotica*

Do této kategorie Foucault řadí státy, jako je Čína, Japonsko, Řím a arabsko-muslimské společnosti. „*V umění erotiky je pravda extrahována ze slasti samotné, chápáné jako praxe, přijímané jako zkušenost; slast není myšlena ve vztahu k absolutnímu zákonu dovoleného a zakázaného, v odkazu na kritérium užitečnosti, ale nejprve a především kvůli sobě samé; má být poznávána jako slast, tedy ve své intenzitě, své specifické kvalitě, svém trvání, svých ohlasech v těle a v duši.*“⁶² Jedná se o vědění, které se převádí do praxe, tak aby působilo zevnitř a pocity tak násobilo. Toto vědění je tajné a to ne kvůli hanbě či předsudkům společnosti, nýbrž kvůli

⁵⁹ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 63.

⁶⁰ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 68.

⁶¹ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 68.

⁶² FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 68.

zachování tajemství; předává se učitelem žákovi, a vulgarizací by iniciace ztratila pravou podstatu.⁶³

2.4.2 Scientia sexualis

Scientia sexualis je podle Foucaulta, vědecký diskurs kolem sexu zaměřený na získání pravdy o sexu. Naše civilizace vyvinula postupy, které zapadají do formy moci-vědění. Tyto postupy nazýváme doznáním. Doznání se na západě stalo jednou z nejdříve hodnocených technik produkce pravdy, protože sex už není pouze záležitostí pocitů, nebo zákona, ale také pravdy a nepravdy. „*Sexualita se konstituovala jako věc pravdy.*“⁶⁴

Musíme si uvědomit rozdíl, díky kterému je západní společnost tak jedinečná. Foucault tento rozdíl ukazuje na srovnání s Řeckou civilizací - v Řecku se vzácné vědění převádělo z těla na tělo, pravda a sexualita se na sebe vázaly a sex sloužil jako podklad pro iniciaci poznání, kdežto u nás se pravda a sexualita na sebe vážou v doznání. Jedinec se musí povinně zpovídat ze svých tajemství, v tomto případě je však podkladem sexu a jeho manifestace pravda. Pravda je tedy zachycena diskursivní formou a ne ve formě učení. Foucault doznání ohraničuje dlouhým výčtem toho, co doznání je a jaké má následky pro nás a naše okolí, či co od něho očekáváme: „*Neboť doznání je rituálem diskursu, v němž je subjekt, který mluví, rovněž subjektem výpovědi; je to také rituál, který se plně odvíjí ve vztahu k moci, neboť člověk se nepřiznává bez, alespoň virtuální, přítomnosti partnera, jenž není prostým účastníkem hovoru, nýbrž instancí, která vyžaduje doznání, ukládá je, oceňuje je a zasazuje se o odsouzení, potrestání, prominutí, útěchu či usmíření; rituál, v němž se pravda ověřuje překážkou a body odporu, které musela odstranit, aby se mohla formulovat; konečně je to rituál, v němž již samo vyslovení produkuje nezávisle na svých vnějších důsledcích u toho, kdo je vyjadřuje, niternou proměnu: vrací nevinnost, vykupuje, očišťuje, zbavuje chyb, osvobozuje, je příslibem spásy.*“⁶⁵

Další rozdíl je ve směru, jakým se pravda předává - diskurs doznání ve scientia sexualis, nepřichází shora, jako v ars erotica ze svrchované vůle mistra, nýbrž přichází zdola, jako vyžádaná povinná promluva.⁶⁶ Ars erotica však v západní

⁶³ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 68.

⁶⁴ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 67.

⁶⁵ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 73.

⁶⁶ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 74.

civilizaci úplně nevymizela a v pohybu, jímž tato civilizace produkovala vědu o sexu, nebyla ars erotica vždy přítomná - v křesťanské zpovědi, v hledání duchovní jednoty a v celé sérii procedur, jež náležejí k umění erotiky: vedení mistra na cestě iniciace, zesílení prožitků ze zkušenosti, zvýšení vlivů pomocí diskursu, který je provází. Je možné, že scientia sexualis fungovala v některých dimenzích jako ars erotica. Jasně však je, že západní společnost vynalezla novou slast, a tou je slast z pravdy a slasti – slast z jejího odkrývání.⁶⁷

2.4.2.1 Doznání

Foucault definuje doznání, jako obecnou matici, která řídí produkci pravdivého diskursu o sexu. Jeho působení se však v historii měnilo. Nejprve bylo zasazeno v praxi pokání, ale kolem 18. a 19. století ztratilo své rituální a výlučné místo. Doznání dokonce mělo různé formy, jako jsou „dotazníky, konzultace, autobiografická vyprávění, korespondence; jsou shromažďovány, přepisovány, zakládány do spisů, publikovány a komentovány.“ Tak se doznání otevírá novým technikám průzkumu a novým oblastem bádání. Postupně se formuje velký archiv sexuálních rozkoší a to díky různým procedurám doznání, rozmanitou lokalizací jejich donucování a rozšíření oblasti. „Doznávají se zločiny, vyznáváme se z hříchů, doznávají se myšlenky a přání, přiznává se minulost a sny, přiznává se dětství; přiznává se nemoc, přiznává se bída; s co největší přesností se říká to, co se říká nejhůř. Doznává se veřejně; doznává se soukromě, rodičům, vychovatelům, lékařům, tomu, koho milujeme; a v radosti a bolesti sobě samému to, co nelze přiznat nikomu jinému a na základě čeho se píšou knihy.“⁶⁸ Jelikož je však potřeba doznání, už od středověku, na nás svalována z mnoha různých stran, je tak hluboko vsazena do našich těl a myslí, že nepůsobí jako účinek moci. Naopak, pravda si žádá vyjít na světlo. Foucault vysvětluje: „pravda není svobodná od přirozenosti, ani služebná omylem, nýbrž že její produkce je zcela prostoupena vztahy moci. Doznání je toho příkladem.“⁶⁹

⁶⁷ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 83. – 84.

⁶⁸ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 70.

⁶⁹ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 71.

Podle Foucaulta vznikla věda-doznání, to znamená věda, která se opírala o rituály doznání. Díky tomu vzniká přebytek diskursů, a to pomocí dvou modalit, které řídí produkci pravdy a těmi je doznání a vědecký jazyk.⁷⁰ „*Hypotéza represivní moci, kterou naše společnost z ekonomických důvodů uplatňuje vůči sexu, se bude v každém případě jevit jako nedostatečná, máme-li vysvětlit celou sérii posílení a interzifikací, které se objevily na první pohled: rozbuzení diskursů, a to diskursů pečlivě vepsaných do požadavků moci; upevnění sexuální různorodosti a konstituování dispozitivů schopných nejen izolovat, ale i vyvolávat, podněcovat, konstituovat v ohniscích pozornosti diskursy a slasti; vyžadovaná produkce doznání na základě toho zavedení systému legitimního vědění a ekonomie množství slastí.*“⁷¹ Jde o rozprostření jemné sítě diskursů, vědění, slastí, moci; nejde o pohyb, který si umínil zatlačit divoký sex do nějaké temné a nepřístupné oblasti, ale naopak, jde o procesy, které manifestují, povzbuzují a nutí mluvit.⁷²

Foucault tedy popisuje, jak západní společnost vytvářela postupy k produkování pravdy o sexu. Rozvádí, čím je tolik odlišná od východní společnosti, kde se sex předává jako tajné učení z učitele na žáka, zatímco v západní společnosti je pravda vymáhána doznáním.

⁷⁰ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 77.

⁷¹ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 85.

⁷² FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 85.

3 CO JE TO NORMA?

3.1 Sociální norma – vznik obecně

Sociologové popisují sociální normy, jako neformální ujednání, jimiž se řídí společenské chování.⁷³ Sociální normy jsou způsob, jak udržovat pořádek a organizaci skupin. Každá skupina lidí, která je ohraničena a odlišena od jiné skupiny, používá své normy. Členové těchto sociálních skupin jsou drženi v mínění, že by se měli chovat v daném kontextu. Nemůžeme je nazvat formálními zákony i přesto, že normy pracují na podpoře sociální kontroly. Normy v každé kultuře vytvářejí shodu, která lidem umožňuje, aby se mohli stýkat se členy kultury, ve které žijí.⁷⁴ Lidé jsou společenské bytosti, které musí vědět, kdy je vhodné o čem mluvit, kdy je vhodné používat jaká slova a v jakých situacích diskutovat o určitých tématech.

Do konce 18. století byly společenské normy do jisté míry nereflektovanou součástí tehdejšího diskursu. Na začátku 19. století, Foucault sleduje zásadní proměnu vnímání společenských norem, prostřednictvím vědeckého náhledu na společenské normy. Konkrétně ji sleduje na poli sexuality, kdy tehdejší psychiatrie pojmenovala a kategorizovala odchylky od normy jako diagnózu. Podle Foucaulta tato snaha pojmenovávat nové „*periferní sexuality s sebou přináší začlenění perverzí a novou specifikaci individuí.*“⁷⁵ Původně byla veškerá sodomie brána jako právní přestupek, zatímco s nástupem vědeckého pohledu na sexualitu je podle Foucaulta jakákoli sexuální odchylka, jedna z hlavních rysů, která definuje osobnost jedince. Pro ilustraci uvedu Foucaultův příklad: „*Homosexuál 19. Století, to už je osobnost: má svoji minulost, anamnézu a dětství, charakter, způsob života; také ale morfologii s indiskrétní anatomii, a možná i tajuplnou fyziologií. Nic z toho, čím ve své totalitě je, neuniká jeho sexualitě.*“⁷⁶ Sexuální výstřednosti se stávají hlubinným charakterem jedince.

⁷³ SCOTT, John a Gordon MARSHALL. *A dictionary of sociology*. 3rd ed. rev. New York: Oxford University Press, 2009, xii, 816 p. ISBN 01-995-3300-8.

⁷⁴ SCOTT, John a Gordon MARSHALL., ref. 73.

⁷⁵ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 53.

⁷⁶ FOUCAULT, Michel., ref. 42, s. 53.

I přesto, že Foucault pracoval s původními dokumenty, jeho teorie nejsou zas tak úplně zřejmé a opodstatněné. V prvním díle Dějin sexuality se vůbec nesnažil dokázat svá odvážná tvrzení, takže pramenů, ze kterých zde čerpal, najdeme opravdu málo. Když už se někde v textu objeví odkaz na použitý pramen, je zde jen pro ilustraci, a ne pro zdůvodnění Foucaultových myšlenek. Další věc, kterou bych zkritizovala, je pojem evropské civilizace, kterou Foucault nikde blíže nespecifikuje, což je nepřehledné, protože Foucault často vynechává jakékoli geografické či časové rysy. Jeho teorie se zabývají 18. a 19. stoletím, ale sebe ani své současníky už do této anonymní masy, kterou nazývá evropská civilizace, neřadí. Proto bych chtěla jeho teorie vývoje diskursu o sexualitě přirovnat k DSM manuálu. Tento manuál byl sepsán a používá se v USA dodnes. Na tomto manuálu si můžeme Foucaultovo myšlení ověřit v praxi. Právě tento manuál, který se neustále vyvíjí, obměňuje a přepisuje, je krásným příkladem Foucaultovi teorie o vývoji diskursů a vlivu moci. Samozřejmě existuje více podobných manuálů a příruček, ale já jsem si pro nastínění vybrala tento, protože je mimo evropský, jeho vznik se datuje na druhou polovinu dvacátého století a jeho poslední verze je stále aktuální. Foucault by tento manuál určitě kritizoval, jelikož jak tvrdí Alison Brownová, pro Foucaulta je každé uspořádání umělé⁷⁷ a toto kategorizování společenských odchylek by určitě neuznával.

3.2 Diagnostický a statistický manuál mentálních poruch

Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, neboli Diagnostický a statistický manuál mentálních poruch (dále jen DSM), byl původně vytvořen jako statistický nástroj a následně byl přijat americkými orgány jako norma.⁷⁸ Obsahuje výčet mentálních poruch, mezi které řadí rovněž sexuální deviace.⁷⁹ DSM je explicitní vyjádření normy, konkrétně vymezení toho, co normální není. Pokud hovořím o normách, o normálním a nenormálním chování, vyvstává zde základní otázka – kdo vlastně normy určuje? Kdo ohraničuje to co je normální a co není. V USA tuto normu určuje právě manuál DSM, který přesně definuje co je duševní

⁷⁷ BROWN, Alison Leigh. *Foucault*. 1. vyd. Bratislava: Albert Marenčin - Vydavatel'stvo PT, 2004, Osobnosti filozofie, ISBN 80-889-1261-X, s. 7.

⁷⁸ LANDMAN, Patrick. UNIVERSITÉ DE PARIS VII, President of the Initiative for the Clinic of the Subject. [online]. [cit. 2013-06-24]. Dostupné z: <http://www.psychologytoday.com/blog/side-effects/201303/why-dsm-5-concerns-european-psychiatrists>

⁷⁹ American Psychiatric Association: DSM. [online]. [cit. 2013-07-21]. Dostupné z: <http://www.psychiatry.org/practice/dsm>

nemoc a co ne. Aggrawal Anil v knize *Forensic and Medico-legal Aspects of Sexual Crimes and Unusual Sexual Practices*⁸⁰ uvádí, že DSM obsahuje kolem 549 parafilií. Ovšem stále se vedou debaty o tom, jaký je rozdíl mezi sexuálními poruchami a normálními variantami sexuálního zájmu. Přesné definice parafilií v DSM se neustále obměňují a postupně se vydávají aktualizované znění zákoníku na základě vývoje společnosti. První klasifikace DSM – I byla vydána v roce 1952.⁸¹ V tomto prvním vydání byla klasifikována homosexualita, pedofilie, transsexualita, fetišismus a sexuální sadismus včetně znásilnění. Dále se zákoník měnil a vyvíjel. Některé stanovené „nenormality“ byly odstraněny, jiné přibyly. Dnešní podoba zákoníku je zaměřená na parafilie, které způsobují úzkost nebo poškození jednotlivce nebo poškozují druhé. V této poslední verzi se snaží zmírnit kritéria, aby byly přímo úměrné aktuálním kulturním hodnotám. Deviace, je definována jako odchylka jednání člověka nebo skupiny, která se odchyluje od sociální, kulturní nebo morální normy. Takové jednání se označuje jako deviantní a jednající člověk jako deviant. Tedy pokud člen nenásleduje normu, pak může být označen jako deviantní.⁸²

To co je považováno za normální, je relevantní vzhledem k umístění kultury, ve které sociální interakce probíhá. Tolerance pro tyto odchylky se v jednotlivých zemích liší. Ne se všemi členy, které se odchylují od normy, se zachází stejně. Buď je odchylka prospěšná pro skupinu, takže je deviant vyzdvihován nebo naopak, deviant tuto skupinu narušuje, takže je utlumován a trestán.⁸³

Parafilie, je sexuologické a psychiatrické označení pro varianty konstitučních vlastností sexuality, které jsou v příslušné kultuře považovány za poruchu osobnosti nebo jejichž specifické projevy jsou považovány za poruchu chování nebo nenormální. Popisuje také zkušenost s intenzivním sexuálním vzrušením z velmi atypických předmětů, situací nebo jednotlivců. Podle klasifikace DSM-IV⁸⁴ se

⁸⁰ AGRAWAL, Anil. *Forensic and medico-legal aspects of sexual crimes and unusual sexual practices*. Boca Raton: CRC Press, c2009, xxvii, 410 p. ISBN 14-200-4308-0.

⁸¹ BRIAN, Alexander. NBCNEWS.COM. What's 'normal' sex?: Shrinks seek definition. [online]. 5/22/2008. [cit. 2013-06-24].

⁸² HRČKA, Michal a Gordon MARSHALL. *Sociální deviace*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl., 2001, 302 p. Ediční řada *Základy sociologie*, 7. sv. ISBN 80-858-5068-0

⁸³ HOLLANDER, E. P. Conformity, status, and idiosyncrasy credit. *Psychological Review*. 1958, vol. 65, issue 2, s. 117-127. DOI: 10.1037/h0042501. Dostupné z: <http://content.apa.org/journals/rev/65/2/117>

⁸⁴ Pozn.: DSM-IV je Diagnostický a statistický manuál mentálních poruch, také *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*

považuje jakákoli parafilie za poruchu pouze tehdy, způsobuje-li svému nositeli tzv. distres⁸⁵ a osobní či sociální problémy.

Tyto parafilie se začaly kategorizovat od konce 19. století. Psychologové a psychiatři začali vytvářet spíše popisný, než právní systém veškeré sodomie a perverze. V roce 1981 byl publikován článek v časopisu American Journal of Psychiatry, který popisoval parafilii jako opakující se, intenzivní vzbuzování fantazií a k těmto sexuálním nutkáním obvykle patří:

1. Nelidské objekty
2. Utrpení nebo ponížení sebe sama, nebo svého partnera
3. Děti
4. Nepovolené osoby

Existují vědecké a politické diskuze, které pozorují potlačování nebo začleňování sexu podle souvisejících diagnóz, jako jsou parafilie v DSM, které byly kvůli stigmatu klasifikovány jako duševní nemoc.⁸⁶ Některé skupiny usilují o větší pochopení a přijetí sexuálních rozmanitostí, tak aby se začlenily do právních a zdravotních předpisů neobvyklých sexuálních zájmů. Charles Allen Moser, lékař a obhájce sexuálních menšin argumentoval, že by diagnózy měly být odstraněny z diagnostických manuálů, to znamená odstranit parafilie z DSM. Tím měl na mysli odstranění hranic mezi tzv. normálními a nenormálními jedinci.

3.3 Morální hodnoty sociálních norem

Foucault se ve svých Dějinách sexuality II., zajímá o to, proč je v historii sexuální chování, spojeno s předmětem morálního zájmu. „*Stupeň či formy etické starosti o sexuální chování nejsou vždy přímo úměrné systému zákazu; často se stává, že morální zaujetí je silné právě tam, kde neexistuje závazek ani zapovězení.*“

Foucault tím odkrývá i další otázku, a tou je: „*jak a proč a v jaké podobě se sexuální aktivita ustavila jako obor morálky?*“⁸⁷

Foucault tuto morální problematizaci, která je spjata se souborem praktických úkonů, nazval „umění existence“. Název, který zavedl, vysvětluje tak, že „*tento*

⁸⁵ Pozn.: intenzivně prožívaný a negativně na organismus působící stres, osobnost jedince škodlivě zatěžující, handicapující, metaforicky nazývaný „zlý“ stres

⁸⁶ Journal of Psychology. 2006-02-03, vol. 17, 3-4. ISSN 0890-7064. Dostupné z: http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J056v17n03_09

⁸⁷ FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality II.: Užívání slasti*. Překlad Ladislav Šerý, Josef Fulka, Miroslav Petříček. V Praze: Herrmann, 2003, ISBN 80-239-1186-4, s. 17. - 18.

výraz označuje reflektované a vědomě vykonávané praktické úkony, jimiž si lidé předepisují nejen pravidla chování, ale snaží se sebe sama proměnit, změnit se ve svém jedinečném bytí a vytvořit ze svého života dílo, které je nositelem určitých estetických hodnot.“⁸⁸ Archeologická analýza umožňuje analyzovat formy problematizace, zatímco existuje i jiný rozměr umožňující analyzovat jejich utváření na základě praktických úkonů. „Umožňuje analyzovat problematizace šílenství a nemoci na základě společenských a lékařských praxí, jež vymezují určitý profil normalizace.“⁸⁹ Tím se Foucault vyjadřuje k morálnímu hledisku na vznikající normy. Velmi zajímavý článek napsal v roce 2008 pro NBC News Brian Alexander, který řeší otázku, co je normální sex.⁹⁰ V tomto roce byla ustanovena nová skupina, která hodnotí a kategorizuje sexuální aberace. Samozřejmě by se mělo přihlížet na různé problémy každého jedince. DSM je neustále aktualizující se dokument a jeho definice jsou pouze vodítkem. Alexander si podává otázku, když je to tedy pouze kniha hypotéz, proč je kolem ní tolik povyku? Pokud chcete odbornou pomoc se svojí nemocí, musí být definována v DSM, aby Vám stát pomohl s léčbou. Diagnóza opravňuje postiženou osobu na poskytování zdravotní péče prostřednictvím systému. Další důvod je zobrazení společenské sexuality. *Psychiatrické diagnózy ovlivňují rozhodování o svěření dítěte do péče, sebeúctu, zda jednotlivci budou najímáni, vyhozeni, či přijímáni podle bezpečnostních prověrek, nebo jaké mají další práva a omezení vlastních privilegií. Zločinci mohou zjistit, že jejich tresty jsou buď zmírněny, nebo zpřísněny jako přímý důsledek jejich diagnóz. Rozdíl mezi neobvyklými sexuálními zájmy a psychiatrickými diagnózami byly použity k ospravedlnění útlaku sexuálních menšin a slouží politické agendě. Průzkum této oblasti je nejen vědecká záležitost, ale také otázkou lidských práv.*⁹¹ Ovšem rozlišovat a upozorňovat na rozdíly mezi lidmi, ať už to je v rámci sexuality nebo jiné, stále je to problém, který na odlišnost jedince ve společnosti akorát upozorňuje

⁸⁸ FOUCAULT, Michel., ref. 87, s. 18. – 20.

⁸⁹ FOUCAULT, Michel., ref. 87, s. 18. – 20.

⁹⁰ BRIAN, Alexander. NBCNEWS.COM. What's 'normal' sex?: Shrinks seek definition. [online]. 5/22/2008. [cit. 2013-06-24].

⁹¹ Originální znění: „Psychiatric diagnoses affect child custody decisions, self-esteem, whether individuals are hired or fired, receive security clearances, or have other rights and privileges curtailed. Criminals may find that their sentences are either mitigated or enhanced as a direct result of their diagnoses. The equating of unusual sexual interests with psychiatric diagnoses has been used to justify the oppression of sexual minorities and to serve political agendas. A review of this area is not only a scientific issue, but also a human rights issue.“ Zdroj: Zdroj: BRIAN, Alexander. NBCNEWS.COM. What's 'normal' sex?: Shrinks seek definition. [online]. 5/22/2008. [cit. 2013-06-24].

a který jej z této společenské skupiny vyčleňuje. Tento lékařský zákoník v mnoha případech slouží k opačným úmyslům. Deviant, který zneužije dítě pro své potěšení, může žádat o mírnější trest, protože jeho čin je specifikován díky DSM jako nemoc a ne jako kriminální čin ublížení na zdraví.

To co se určuje jako deviace je otázkou kultury. Čím více budeme veřejně hovořit o nějaké aberaci, tím spíše se může v budoucnu stát další normou.

Patric Landman tvrdí, že i přesto, že je DSM známo po celém světě, mimo USA její příznivce nenajdeme. Obzvláště Evropané jsou znepokojeni DSM a jeho účinky. Neustále jsou kladeny otázky o metodologii a původu definic obsažených v DSM. Cílem je vypracovat jakýsi atlas, průzkum veškerého lidského chování a všech lidských emocí, který se obrátí na druhou stranu, vývoj budoucích léků. Psychologytoday.com upozorňuje na změnu z DSM-III, která byla zaměřena na poruchy chování, na DSM-IV která je ovlivněná farmaceutickým marketingem. Vývoj nových léků vede k vytváření nových diagnóz. Rozvíjejí se nová psychiatrická centra za účelem pomoci nemocným, která jsou založena na účincích vizuálního pozorování nebo standardizovaných rozhovorů, které jsou vypracovány podle seznamu příznaků. DSM bylo původně vytvořeno jako statistický nástroj a následně byl přijat americkými orgány jako norma.⁹²

Když psychiatři definují co je a co není normální, není to pouze otázka neveřejného zasedání, ale má širší kulturní význam. Mnoho kritiků diagnostických manuálů tvrdí, že existuje celá řada obecných lidských vlastností, které se staly v posledních několika letech patologickými. Například v návrhu předloženého DSM-V se píše, že se po smrti blízkého kvalifikuje žal jako bezpodmínečné příznak deprese. *"To je až příliš snadně diagnostikována deprese,"* tvrdí Svendsen, profesor působící na univerzitě v Bergenu, *"je třeba si pamatovat, že deprese je klasifikována jako jedena z našich nejtěžších nemocí podle Světové zdravotnické organizace (WHO) a je považován za vysilující jako slepota nebo Downův syndrom."*⁹³

⁹² LANDMAN, Patrick. UNIVERSITÉ DE PARIS VII, President of the Initiative for the Clinic of the Subject. [online]. [cit. 2013-06-24]. Dostupné z: <http://www.psychologytoday.com/blog/side-effects/201303/why-dsm-5-concerns-european-psychiatrists>

⁹³ SVENDSEN, Lars Fredrik. UNIVERSITY OF BERGEN. [online]. [cit. 2013-06-24]. Dostupné z: <http://www.uib.no/news/nyheter/2013/01/on-the-mental-catwalk>

Samozřejmě každá kultura má své normy, toto je pouze jeden příklad z mnoha, jaký následek mělo kategorizování sexuálních a i jiných společenských odchylek. V současnosti se rozmnožily diskursy a sexualitě více než obvykle. „*Takové množství diskursů zvýšilo množství soudních obvinění spojených s malými perversemi; sexuální úchytky byly připojeny k duševním chorobám; definovala se norma sexuálního vývoje od dětství až po stáří a byly popsány možné odchylky od ní; organizovaly se pedagogické kontroly a medicínská léčba; kole těch nejmenších fantazií rozbouřili moralisté, ale také a především lékaři, celý emfatický slovník opovržení...*“⁹⁴ Jsou nám předkládány diagnostické manuály, jako je DSM, podle kterých můžeme zařadit míru naší odlišnosti. Přísnost zákonů se oslabila a spravedlnost je často převáděna na pole medicíny. Jak tyto manuály vznikly a z jakých zdrojů objasním v další sekci.

⁹⁴ FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality I.: Vůle k vědění*. Překlad Čestmír Pelikán. V Praze: Herrmann, 1999, ISBN 80-238-5090-3, s. 45.

4 VZNIK NORMY Z DOZNÁNÍ

Tato forma moci musí být neustále aktualizována, musí být zvědavě přítomná a neustále pozorná, jelikož pracuje metodou zkoušek a pozorování. „*Vyžaduje změnu diskursu prostřednictvím otázek, kterými vymáhá doznání, a prostřednictvím získávání důvěry, jímž rozšiřuje své výsledky.*“⁹⁵ Moc tedy zakotvuje odchylky a slasti, které odhalila. Foucault tvrdí, že moc a slast se neanuluje, ba naopak. Vzájemně se následuje a vychází jedna z druhé. Medicína, psychologie či pornografie, toto vše produkuje velké ekonomické zisky, které jsou ždímány ze slastí. Vzájemně se proto povzbuzují a podněčují.⁹⁶ „*Nikdy tu nebylo tolik center moci; nikdy tu nebylo tolik zjevné a výřečné pozornosti; nikdy tu nebylo tolik kontaktů a cirkulárních vazeb; nikdy tu nebylo tolik ohnisek, z nichž se šíří, aby se dál diseminovala, intenzita slastí a umírněnost moci.*“⁹⁷

Původní zdroj všech tajemství, které se neměly dostat do společnosti, bylo právě doznání, které řídilo a stále řídí produkci pravdivého diskursu o sexu. Svoje působení však značně proměnilo a přesunulo. Ztratilo své původní rituální a výlučné místo a rozptýlilo se koutů běžného života. Vznikají nové způsoby jak podněcovat doznání, ať už to jsou různé dotazníky nebo konzultace, doznání se otevírá novým technikám průzkumu. „*Nejde již o to, aby člověk řekl, čeho se dopustil – pohlavní akt – a jak, nýbrž o to obnovit v doznání a okolo něho myšlenky, které tento akt zdvojují; obsese, které ho provázejí; obrazy, přání, modulace a kvalitu slasti, která je v něm obsažena.*“⁹⁸ Tím se „nemocí“ snadněji klasifikují a mohou rozmnožovat a dělit na konkrétní odlišnosti. Už sem nepatří termíny jako hřích, spasení, nebo věčnost. Nýbrž otázky doznání týkají biologického těla a reálného života., doznání se převedlo do vědeckého jazyka.

⁹⁵ FOUCAULT, Michel., ref. 94, s. 54.

⁹⁶ FOUCAULT, Michel., ref. 94, s. 59.

⁹⁷ FOUCAULT, Michel., ref. 94, s. 60.

⁹⁸ FOUCAULT, Michel., ref. 94, s. 75.

Foucault ustanovuje druhy technik doznání, které se přemísťují do pole vědeckého poznání. Dělí je do pěti částí:

První případ označuje jako klinickou kodifikaci, neboli také podněcování k mluvení. Kodifikace – uzákonění, po předešlé kombinaci zpovědi a vyšetření, dešifrování symptomů; výslech, cílené dotazy, vyvolávání vzpomínek pomocí hypnózy, atd. To jsou postupy k podnícení doznání, procedury, které jsou uznány jako vědecky přijatelné pozorování.

Druhý je definován, jako postulát všeobecné a všeprostopující kauzality, nebo příčinné souvislosti. Jakákoli sebemenší příhoda nebo událost v sexuálním chování, může vést k celoživotním následkům. Jakákoli choroba předpokládá sexuální etiologii, tak medicína spřádá síť sexuálních kauzalit. Sex je tedy příčina všeho a čehokoli. V tomto případě tedy není potřeba technika doznání, činy promlouvají za sebe.

Třetí je princip latence, nebo také skrytosti, která je sexualitě vlastní. Technika doznání je podstatná, protože pravdu o sexu je těžké vyslovit, jeho podstata je temná. Doznání by nemělo být používáno pouze na odhalování toho, co by subjekt rád skryl. Ale mělo by mu pomoci poodhalit i to, co je jemu skryté, co může vyjít na světlo postupně jen díky technice doznání, na níž se podílejí dotazující se i dotazovaný. Tuto tajemnost je třeba dobývat, právě proto, že tu je něco, co se skrývá.

Čtvrtá je metoda interpretace. Zde nemá naslouchající za úkol odpouštět, utěšovat a promíjet. Aby produkování pravdy bylo platné, musí ji zhodnotit a přijmout ten, co naslouchá. Musí zdvojit odhalení a dešifrovat to, co druhý říká. Naslouchající není tedy pouze soudcem, jeho funkce je hermeneutická. Doznání učinilo namísto důkazu znak a ze sexuality něco, co je třeba interpretovat.

Pátá a poslední, je medicinizace účinků doznání. Toto doznání je opět kódováno ve formě lékařských zákroků. Což znamená, že oblast sexuality podléhá režimu normálního a patologického. Definiuje se zde vlastní sexuální nemocnost. Doznání je nutně zařazeno mezi medicínské intervence, protože je nejen příčinou ostatních nemocí, ale i ohniskem vlastního popisu nemocí prostřednictvím instinktů,

sklonů, představ, slasti, atd. Pravda je řečena tomu pravému, a kdo je jejím držitelem, ten léčí.⁹⁹

Díky těmto technikám, se mohla vyvinout ze sexu sexualita. Sexualita může být přirozená, avšak je přístupná patologickým procesům, takže nutně volá po terapeutických zákrocích a uvádění do normálního stavu.

Rýsuje se hlavní problematika, a tou je, jestli norma ovlivňuje formu doznání, nebo doznání rozšiřuje a upravuje normu. Technika doznání s normou úzce souvisí, lidé se doznávají pod uvědoměním si nějaké normy, ať už to bylo za účelem křesťanská pastorace nebo medicínská kategorizace. Norma toto doznání ovlivňuje a udává, jak nebo z čeho by se jedinci nebo společnosti měli doznávat. Avšak po učinění doznání, se norma rozšiřuje, získává nové informace a čím více je na očích to, co je zakázáno nebo potlačováno, tím spíše se to stává součástí normy.

⁹⁹ FOUCAULT, Michel., ref. 94, s. 77. - 80.

5 ZÁVĚR

V první části práce jsem mluvila o významném filozofovi Paulu Michelu Foucaultovi, prostřednictvím čtyř myslitelů Paula Veyna, Radima Brázdy, Alison Brownové a Gillesse Deleuzeho, kteří se vyjadřovali k jeho dílu a osobě. Díky jejich náhledu na Foucaulta, jsem dokázala, čím vyniká nad ostatní myslitele a snad jsem také objasnila, proč se stal hlavním tématem mé bakalářské práce. Dále jsem v prvním oddílu prostřednictvím vysvětlení pojmů, které Foucault originálně používá, si připravila půdu pro následnou analýzu jeho díla.

Druhý oddíl jsem věnovala rozboru Foucaultova díla Dějiny sexuality, zejména prvnímu dílu, které se nazývá Vůle k vědění. Nejprve jsem popsala historický vývoj, následně jsem obšírněji hovořila o pojmu sexualita, o kterém jsem nejprve mluvila na obecné rovině a později z pohledu Foucaulta. Díky tomu jsem mohla navázat na historický vývoj chápání sexuality za poslední tři staletí, kterými se Foucault zabývá. Foucault se však nezabývá historickým vývojem sexuality, jakožto chronologickými spojitostmi, nýbrž diskursy, které se kolem sexuality vyvíjejí a neustále se obměňují. To co se mění, není sexualita, ale především pohled na sexualitu v sociokulturním kontextu doby. Dále jsem se v druhém oddílu zabývala tzv. represivní hypotézou, což je teorie, která praví že témata o sexu a sexualitě, byla z tehdejšího diskursu vytlačována. A následně ukazuji, jakým způsobem Foucault tuto teorii vyvrací a konstatuje, že se touto cílenou represí naopak diskurs v jistém smyslu podporuje a násobí a to obzvlášť s příchodem vědeckého uchopení sexuality v 18. století. Tento vědecký náhled vytváří nové techniky dosažení pravdy, jedním z nich je podle Foucaulta doznání. Díky doznání se odhalují dosud nepojmenované periferní sexuality, které věda dále kategorizuje a ustanovuje normy. Tyto normy jsou ovlivňovány diskursem doby.

V závěru práce se zabývám konkrétní sociální normou a tou je diagnostický manuál duševních chorob, zavedený v USA. Tento manuál pojmenovává a kategorizuje to, co není normální a tím se uměle snaží vyměřit normu. Tento manuál uvádím, protože na jeho obměnách je vidět vývoj diskursu, který jej ovlivňuje. Foucault rozvíjel svá odvážná tvrzení, ale v prvním díle svých Dějin sexuality je minimálně podkládá a své závěry nijak neopodstatňuje. Proto bych jeho teorii vlivu vědy na diskurs sexuality právě chtěla dokázat na tomto manuálu. Tento manuál tedy

mohl vzniknout pouze na základě fenoménu, který Foucault nazývá doznání. V závěru jsem přišla na to, že doznání skutečně ovlivňuje společenskou normu, neboť doznání tuto normu doplňuje a obohacuje.

POUŽITÁ LITERATURA

I. Tištěné zdroje

- [1.] AGRAWAL, Anil. Forensic and medico-legal aspects of sexual crimes and unusual sexual practices. Boca Raton: CRC Press, c2009, xxvii, 410 p. ISBN 14-200-4308-0.
- [2.] BROWN, Alison Leigh. *On Foucault: a critical introduction*. Belmont, CA: Wadsworth, c2000, s. 107. ISBN 05-345-7614-1.
- [3.] DELEUZE, Gilles. *Foucault*. Překlad Čestmír Pelikán. Praha: Herrmann, 1996, s. 191. ISBN 80-238-0033-7.
- [4.] FOUCAULT, Michel. *Archeologie věděni. I.* vyd. V Praze: Herrmann, 2002, s. 241. ISBN 80-239-0124-9.
- [5.] FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality I.: Vůle k věděni*. Překlad Čestmír Pelikán. V Praze: Herrmann, 1999, 189 s. ISBN 80-238-5090-3.
- [6.] FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality II.: Užívání slasti*. Překlad Ladislav Šerý, Josef Fulka, Miroslav Petříček. V Praze: Herrmann, 2003, s. 326. ISBN 80-239-1186-4.
- [7.] FOUCAULT, Michel. *Myšlení vnějšku*. Vyd. 2. V Praze: Herrmann, 2003, s. 303. ISBN 80-239-2454-0.
- [8.] HRČKA, Michal a Gordon MARSHALL. *Sociální deviace*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl., 2001, 302 p. Ediční řada Základy sociologie, 7. sv. ISBN 80-858-5068-0
- [9.] JOHN J. MACIONIS, John J.Linda M a Gordon MARSHALL. *Sociology*. 7th Canadian ed. Toronto: Pearson Prentice Hall, 2011, 3 v. Handbooks in psychology, p.286. ISBN 978-013-8002-701.
- [10.] KENDALL, Diana Elizabeth a Gordon MARSHALL. *Sociology in our times*. 7th ed. Belmont, CA: Thomson/Wadsworth, c2008, xxiv, 744 p. ISBN 04-955-0427-0.
- [11.] PETŘÍČEK, Miroslav. *Úvod do (současné) filosofie: [11 improvizovaných přednášek]*. 4., upr. vyd. Praha: Herrmann, 1997, s. 178. ISBN 80-238-1741-8.
- [12.] SCOTT, John a Gordon MARSHALL. *A dictionary of sociology*. 3rd ed. rev. New York: Oxford University Press, 2009, xii, 816 p. ISBN 01-995-3300-8.

- [13.] SOKOL, Jan. *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*. 3. rozšíř. vyd. Praha: Vyšehrad, 1998, s. 389. ISBN 80-702-1253-5.
- [14.] VEYNE, Paul. *Jak se píšou dějiny*. Překlad Čestmír Pelikán. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010, s. 444. ISBN 978-808-7378-267.
- [15.] ZEDECK, Sheldon a Gordon MARSHALL. *APA handbook of industrial and organizational psychology*. 1st ed. Washington, DC: American Psychological Association, 2011, 3 v. Handbooks in psychology. ISBN 14338073433. s. 234-245

II. Online zdroje

- [16.] American Psychiatric Association: DSM. [online]. [cit. 2013-07-21]. Dostupné z: <http://www.psychiatry.org/practice/dsm>
- [17.] BRÁZDA, Radim. Archeologie vědění. Dostupné z: http://aluze.cz/2003_01/foucault.php
- [18.] BRIAN, Alexander. NBCNEWS.COM. What's 'normal' sex?: Shrinks seek definition. [online]. 5/22/2008. [cit. 2013-06-24].
- [19.] HOLLANDER, E. P. Conformity, status, and idiosyncrasy credit. *Psychological Review*. 1958, vol. 65, issue 2, s. 117-127. DOI: 10.1037/h0042501. Dostupné z: <http://content.apa.org/journals/rev/65/2/117>
- [20.] Journal of Psychology. 2006-02-03, vol. 17, 3-4. ISSN 0890-7064. Dostupné z: http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J056v17n03_09
- [21.] LANDMAN, Patrick. UNIVERSITÉ DE PARIS VII, President of the Initiative for the Clinic of the Subject. [online]. [cit. 2013-06-24]. Dostupné z: <http://www.psychologytoday.com/blog/side-effects/201303/why-dsm-5-concerns-european-psychiatrists>
- [22.] O'FARRELL, Clare. Key concepts. [online]. [cit. 2013-06-24]. Dostupné z: <http://www.michel-foucault.com/concepts/>
- [23.] SVENDSEN, Lars Fredrik. UNIVERSITY OF BERGEN. [online]. [cit. 2013-06-24]. Dostupné z: <http://www.uib.no/news/nyheter/2013/01/on-the-mental-catwalk>

